

новники, березняк та дубняк. Другу групу утворюють грабняки та лучна ділянка. Відмічено переважне домінування ґрунтових середньоярусних видів. Серед виявлених у заповіднику видів дощових черв'їв найбільшу подібність у просторовому поширенню виявляють домінуючі та чисельні види – окремо середньоярусні (*A. rosea*, *A. caliginosa*, *L. rubellus*), окремо підстилкові – *D. octaedra*, *Dn. rubidus*, *E. fetida*. Вони найчастіше входять до одних і тих самих груп при кластерному аналізі та мають високе значення коефіцієнту співпадіння амплітуд чисельності видів у пробах. Виявлені види мають схоже просторове поширення за типом живлення (ґрунтовим гумусом чи рослинним опадом на поверхні). Разом 10 найчисельніших видів утворюють центральне угруповання, зустрічаючись спільно у половині відібраних проб. Переважна частина цих

видів – середньоярусні та норні види, що живляться ґрунтовим гумусом.

Література

- Залевский О. В. (2003): Видовий склад та розподіл дощових черв'їв родини Lumbricidae Канівського природного заповідника. - Вісн. Київ. ун-ту. 39: 43-46.
- Чорний М. Г., Павленко О. М. (1995): Комплекси ґрунтової мезофауни основних стадій вторинної сукцесії екосистем Канівського заповідника. - Запов. справа в Україні. 1: 67-71.
- Перель Т. С. (1979): Распространение и закономерности распределения дождевых червей фауны СССР. М.: Наука. 1-272.
- Чернов Ю. И. (1975): Основные синэкологические характеристики почвенных беспозвоночных и методы их анализа. - Методы почвенно-зоологических исследований М.: Наука. 160-216.
- Збірник праць Канівського біогеографічного заповідника /Ред. О.П. Кришталь. К.: Київ. ун-т, 1947. 1 (1): 1-256.

НАЗЕМНІ МОЛЮСКИ (MOLLUSCA, GASTROPODA) КАНІВСЬКОГО ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА

І.О. Балашов, Д.В. Лукашов

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Присвячується пам'яті О.В. Корнюшина

Наземні молюски є важливим компонентом наземних екосистем. Споживаючи рослини та їх відмерлі залишки вони сприяють їх переробці та мінералізації, що впливає на ґрунтоутворчі процеси. Крім того, видовий склад наземних молюсків та їх щільність, є чутливими показниками ступеню антропогенного порушення лісових екосистем.

Канівський природний заповідник є однією з найдавніших заповідних територій України. Незважаючи на тривалі наукові дослідження його фауни, видовий склад наземних молюсків залишається недостатньо вивченим. Видовий склад наземних молюсків цієї території описаний лише у двох наукових працях, виконаних майже 20 років тому (Корнюшин 1986, 1988).

Метою даного дослідження було уточнення видового складу наземних молюсків території Канівського природного заповідника та з'ясування змін у структурі їх угруповань, що відбулися за останні 20 років.

Матеріали та методи

Матеріал збирали у лісовій частині заповідника, на його степових луках і у заплаві р. Дніпро у червні 2004 р. У всіх біотопах обстежували усі можливі місця перебування молюсків – підстилку, чагарник, повалені стовбури дерев, плодові тіла грибів, трав'янисті рослини тощо. Кількісно враховували лише молюсків лісової підстилки. Проби підстилки брали з площі 0,25 м², ретельно перебирали вручну у лабораторних умовах. Окремо враховували живих молюсків та порожні черепашки. Останні давали можливість врахувати наявність видів, представники яких існували у найближчий попередній період сезону. Часто живих екземплярів таких молюсків влітку не реєструють взагалі (табл. 2–3).

Загальну щільність молюсків розраховували у екз./м², а щільність окремих видів – у відсотках від загальної.

Для аналізу подібності видового складу молюсків з різних досліджених ділянок заповідника використовували якісний коефіцієнт Чекановського-С'єренсена. Дендрограми будували за методом одинарних зв'язків.

Протягом періоду досліджень було зібрано 23 кількісні проби підстилки лісу на 6 ділянках – у трьох ярах і у трьох рослинних асоціаціях грабового лісу. На кожній з ділянок було зібрано 3–5 проб лісової підстилки.

Результати та їх обговорення

В результаті досліджень на території Канівського природного заповідника нами було відмічено 41 вид наземних молюсків (табл. 1). Такими, що не були виявлені зараз, але зазначалися у попередніх працях (Корнюшин, 1988), є ще такі 4 види як *Ruthenica filograna* Rossmassler, 1836, *Merdigera obscura* Muller, 1774, *Platyla polita* Hartmann, 1840 і *Oxychilus translucidus* Mortillet, 1854. Перші два зазначалися як такі, що зустрічаються лише у Заводищанському яру (Корнюшин, 1988), який не був обстежений під час нашого дослідження, а інші два занчались як рідкісні і такі, що зустрічаються лише у двох найрозвиненіших системах ярів заповідника (Корнюшин, 1988). Одночасно нами було зареєстровано кілька екземплярів *Pupilla muscorum* у Пекарському яру на добре освітленому схилі, а також у акацієвнику серед особин *Vallonia excentrica* були виявлені особини *Vallonia pulchella*. Представники цих двох видів не зазначалися у попередніх працях, присвячених заповіднику (Корнюшин 1986, 1988).

Найбільшим видовим різноманіттям у заповіднику характеризуються грабові ліси (33 види), що пов'язано

Таблиця 1.

Видовий склад наземних моллюсків Канівського природного заповідника і його околиць (1 – Пекарський яр; 2 – Меланчин яр; 3 – Малий Холодний яр; 4 – яглицеві грабняки; 5 – осокові грабняки; 6 – тонконігові грабняки; 7 – сосна-дуб; 8 – акація; 9 – степові луки; 10 – заплава р. Дніпро; 11 – дані А.В. Корнюшина (1986, 1988)*)

Вид	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. <i>Platyla polita</i> Hartmann, 1840	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
2. <i>Carychium minimum</i> Muller, 1774	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
3. <i>Carychium tridentatum</i> Risso, 1826	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+
4. <i>Succinella oblonga</i> Draparnaud, 1801	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+
5. <i>Succinea putris</i> Linnaeus, 1758	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
6. <i>Oxyloma sarsii</i> Esmark, 1886	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
7. <i>Cochlicopa lubrica</i> Muller, 1774	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
8. <i>Cochlicopa lubricella</i> Porro, 1826	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
9. <i>Vertigo pusilla</i> Muller, 1774	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+
10. <i>Vertigo pygmaea</i> Draparnaud, 1801	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+
11. <i>Vertilla angustior</i> Jeffreys, 1830	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+
12. <i>Truncatellina costulata</i> Nilsson, 1822	-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	+
13. <i>Truncatellina cylindrica</i> Ferussac, 1807	-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	+
14. <i>Columella edentula</i> Draparnaud, 1801	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
15. <i>Sphyradium doliolum</i> Brugiere, 1792	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
16. <i>Vallonia costata</i> Muller, 1774	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+
17. <i>Vallonia pulchella</i> Muller, 1774	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
18. <i>Vallonia excentrica</i> Sterki, 1894	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-	+
19. <i>Pupilla muscorum</i> Linnaeus, 1758	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. <i>Acanthinula aculeata</i> Muller, 1774	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+
21. <i>Ruthenica filograna</i> Rossmassler, 1836	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
22. <i>Cochlodina laminata</i> Montagu, 1803	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+
23. <i>Lacinnaria plicata</i> Draparnaud, 1801	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+
24. <i>Discus ruderratus</i> Studer, 1820	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+
25. <i>Punctum pygmaeum</i> Draparnaud, 1801	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+
26. <i>Nesovitrea hammonis</i> Storm, 1765	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+
27. <i>Aegopinella minor</i> Stabile, 1864	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	+
28. <i>Aegopinella pura</i> Alder, 1830	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+
29. <i>Vitrea contracta</i> Westerlund, 1873	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
30. <i>Oxychilus translucidus</i> Mortillet, 1854	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
31. <i>Vitrina pellucida</i> Muller, 1774	+	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+
32. <i>Euconulus fulvus</i> Muller, 1774	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+
33. <i>Bradybaena fruticum</i> Muller, 1774	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+
34. <i>Pseudotrachia rubiginosa</i> Schmidt, 1853	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+
35. <i>Euomphalia strigella</i> Draparnaud, 1801	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+
36. <i>Cepaea vindobonensis</i> Ferussac, 1821	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
37. <i>Chondrula tridens</i> Muller, 1774	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+
38. <i>Merdigera obscura</i> Muller, 1774	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
39. <i>Arion subfuscus</i> Draparnaud, 1801	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+
40. <i>Limax cinereoniger</i> Wolf, 1803	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+
41. <i>Malacolimax tenellus</i> Muller, 1774	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+
42. <i>Lehmannia marginata</i> Muller, 1774	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+
43. <i>Deroceras agreste</i> Linnaeus, 1758	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
44. <i>Deroceras leave</i> Muller, 1774	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
45. <i>Deroceras reticulatum</i> Muller, 1774	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+
Загальна кількість видів	26	21	16	16	21	18	8	11	5	15	43

Умовні позначення: + – вид зустрічається; - - вид не виявлено; * - дані А.В. Корнюшина (1986, 1988) по всіх територіях

зі значною площею, яку вони займають на території заповідника, та їх мікрокліматичними особливостями завдяки розчленованості рельєфу та підвищеній вологості.

Більшість зареєстрованих у заповіднику наземних моллюсків є представниками лісової підстилки – *Punctum pygmaeum*, *Cochlicopa lubricella*, *Vitrina pellucida*,

Aegopinella minor, *Euconulus fulvus*, *Vallonia costata*, *V. excentrica*, *V. pulchella*, *Vertigo pusilla*, *Truncatellina cylindrica*, *T. costulata*, *Acanthinula aculeata*, *Carychium tridentatum*, *Succinella oblonga*, *Vitrea contracta*, *Nesovitrea hammonis*, *Aegopinella pura*, *Columella edentula*, *Sphyradium doliolum*, *Pupilla muscorum*, *Ver-*

tilla angustior. При чому останні 9 видів у заповіднику перейшли до мешкання у лісові яри і були виявлені тільки там. Можна припустити, що це пов'язано із незначним антропогенним навантаженням на яри, порівнюючи з навантаженням на ліс, що їх оточує, який частково вирубувався до заснування Канівського заповідника. Також такими видами, що були виявлені тільки у ярах, є слизняк *Lehmannia marginata* і чотири види, які були виявлені лише А.В. Корнюшином (1988) – *Ruthenica filigrana*, *Merdigera obscura*, *Platyla polita* і *Oxychilus translucidus*.

Окрему групу наземних молюсків складають політопні види, які мешкають не лише у підстилці, а часто бувають виявленими на повалених стовбурах дерев, у гнилих пнях, на плодкових тілах макроміцетів, на стовбурах живих дерев, у трав'яному ярусі, чи в антропогенних ландшафтах. Переважна більшість таких молюсків у лісі – це слизняки чи порівняно великі равлики, які характеризуються значною рухливістю – *Limax cinereoniger*, *Arion subfuscus*, *Lehmannia marginata*, *Deroceras reticulatum*, *Malacolimax tenellus*, *Laciniaria plicata*, *Cochlodina laminata*, *Discus ruderratus*, *Cepaea vindobonensis*, *Bradybaena fruticum*, *Euomphalia strigella*, *Pseudotrachia rubiginosa*.

На відміну від грабових лісів, сосново-дубові та акацієві ліси характеризуються збідненим видовим складом наземних молюсків – 8 та 11 видів відповідно. Можна припустити, що у першому випадку підстилка, яка містить опад соснової хвої, є мало придатною до споживання молюсками. У посадках акації існують виражені ксерофільні умови, що підтверджується наявністю у цих біотопах таких сухолюбних видів як *Vallonia excentrica*, *V. pulchella*, *Truncatellina cylindrica* і *T. costulata*. Такі умови мало сприйнятні для більш вологолюбних видів.

Достатньо значна кількість видів наземних молюсків (15) є мешканцями прибережних ділянок р. Дніпро. У цих біотопах є види з різним відношенням до вологоти від мезоксерофільних до гігрофільних (*Succinea putris*, *Cepaea vindobonensis*, *Bradybaena fruticum*, *Pseudotrachia rubiginosa*, *Discus ruderratus*, *Cochlicopa lubricella*, *Arion subfuscus*, *Deroceras reticulatum*, *D. leave*, *D. agreste*, менш поширеними у поймі є *Succinella oblonga*, *Oxyloma sarsii*, *Cochlicopa lubrica*, *Vertigo pygmaea*, *Carychium minimum*).

На степових луках заповідника було знайдено лише 5 видів молюсків – *Cepaea vindobonensis*, *Vallonia excentrica*, *Truncatellina cylindrica*, *T. costulata* і *Chondrula tridens*. Останній є досить малочисельним, був знайдений лише на крутих відкритих схилах. Всі відмічені види є типовими для степових ділянок.

Таблиця 2.

Відносна щільність наземних молюсків підстилки різних рослинних асоціацій грабового лісу Канівського природного заповідника, червень 2004 р.

Вид	Яглицеві грабняки	Осокові грабняки	Тонконігові грабняки
1. <i>Cochlicopa lubricella</i>	18,3 (15,4) %*	14,0 (15,3) %	38,6 (29,6) %
2. <i>Vertigo pusilla</i>	–	8,6 (7,4) %	–
3. <i>Vallonia costata</i>	–	10,2 (5,7) %	–
4. <i>Acanthinula aculeata</i>	– (1,3 %)	0,5 (1,7) %	–
5. <i>Truncatellina cylindrica</i>	–	3,5 (3,2) %	10,8 (8,1) %
6. <i>Punctum pygmaeum</i>	79,2 (69,6) %	55,3 (39,5) %	33,7 (28,2) %
7. <i>Aegopinella minor</i>	1,8 (5,6) %	3,5 (9,5) %	7,7 (23,5) %
8. <i>Euconulus fulvus</i>	0,7 (3,4) %	3,9 (5,2) %	9,2 (4,5) %
9. <i>Vitrina pellucida</i>	– (4,7) %	0,5 (12,5) %	– (6,1) %
Загальна щільність екз./м ²	193±11 (410±89)	258±32 (606±74)	368±72 (674±114)

* щільність живих молюсків (живі молюски, їх порожні черепшки); – вид відсутній.

Більшість виявлених у Канівському заповіднику видів є характерними для Українського Полісся (Байдашников, 1992). Такими, що не були зазначені для Полісся (Байдашников, 1992) є лише *Truncatellina costulata*, *Vallonia excentrica* і *Sphyradium doliolum*. Ареал перших двох видів є спорадично-голарктичним (Лихарев, Раммельмейер, 1952; Шилейко, 1984), а останній вид зустрічається у гірських регіонах південної, західної і центральної Європи, в Україні – у Криму та Карпатах (Лихарев, Раммельмейер, 1952; Шилейко, 1984). Можна припустити, що наявність цього виду в заповіднику пов'язана з специфікою рельєфу.

В грабових лісах Канівського заповідника виділяють шість рослинних асоціацій (Любченко, 1981). Наше дослідження охопило три найбільші за площею у заповіднику рослинні асоціації, які займають найбільшу територію у складі заповідника – грабово-яглицеві асоціації (*Carpinetum aegopodioso-caricosum*), грабово-осокові асоціації (*Carpinetum caricosum (pilosae)*), грабово-тонконігові асоціації (*Carpinetum poosum (nemoralis)*). Встановлено, що найбільше видове різноманіття характерне для грабово-осокових ділянок (21 вид), для інших двох кількість видів є дещо меншою (16–18).

Аналіз кількісного розподілу молюсків у лісовій підстилці показав, що на всіх проаналізованих ділянках грабового лісу кількісно домінують види *Punctum pygmaeum*, *Cochlicopa lubricella* і *Aegopinella minor*, дещо меншою виявилася кількість *Vitrina pellucida* та *Euconulus fulvus*, які також є на всіх обстежених ділянках (табл. 2).

Найбільша щільність живих молюсків у підстилці була характерна для тонконігових асоціацій грабового лісу (368±72 екз./м²), дещо менше молюсків виявлено у осокових асоціаціях – 256±32 екз./м², мінімальним цей показник був у яглицевих асоціаціях при щільності 192±11 екз./м². Врахування живих молюсків та порожніх черепашок показало, що у підстилці тонконогових та осокових асоціацій щільність молюсків є подібною – 672±114 та 608±74 екз./м² відповідно, у яглицевих асоціаціях їх щільність також була нижче – 410±89 екз./м².

Таблиця 3.

Відносна щільність наземних молюсків підстилки ярів лісової частини Канівського природного заповідника, червень 2004 р.

Вид	Пекарський яр	Меланчин яр	М. Холодний яр
1. <i>Carychium tridentatum</i>	–	46,1 (40,3) %	–
2. <i>Succinella oblonga</i>	1,5 (2,3) %	– (0,7 %) %	–
3. <i>Cochlicopa lubricella</i>	10,6 (9,5) %	17,6 (17,4) %	1,6 (0,8) %
4. <i>Vertigo pusilla</i>	– (0,6 %) %	5,5 (6,2) %	3,3 (2,1) %
5. <i>Columela edentula</i>	1,2 (1,3) %	–	–
6. <i>Sphyradium doliolum</i>	0,3 (0,8) %	–	–
7. <i>Vallonia costata</i>	44,5 (41,2) %	–	– (2,8 %) %
8. <i>Vallonia excentrica</i>	0,6 (1,0) %	–	–
9. <i>Pupilla muscorum</i>	– (1,0) %	–	–
10. <i>Acanthinula aculeata</i>	2,8 (3,4) %	8,8 (10,4) %	–
11. <i>Punctum pygmaeum</i>	36,6 (31,7) %	22,0 (20,1) %	95,1 (85,7) %
12. <i>Nesovitrea hammonis</i>	– (0,8 %) %	–	–
13. <i>Aegopinella minor</i>	1,5 (5,0) %	– (4,9 %) %	–
14. <i>Vitrina pellucida</i>	– (0,4 %) %	–	– (7,6 %) %
15. <i>Euconulus fulvus</i>	0,6 (1,0) %	–	– (1,0 %) %
Суммарна щільність моллюсков экз./м ²	1724±857 (2532±1180)	481±132 (765±171)	486±301 (832±280)

Примітки: щільність живих молюсків (живі молюски та порожні черепшки); – вид відсутній.

У яглицевих та осокових асоціаціях максимальною щільністю характеризувався *Punctum pygmaeum*, щільність живих особин якого складала відповідно 79,2 та 55,3 % відповідно. У тонконігових асоціаціях щільність цього виду складала лише 33,7 %, а домінуюче положення займала *Cochlicopa lubricella*, щільність якої складала 38,6 % (табл. 2).

У підстилці трьох досліджених ярів Канівського природного заповідника було виявлено дещо вищі показники щільності наземних молюсків, ніж у грабових лісах. Максимальна щільність виявлена у Пекарському ярі, яка складала 1724±857 экз./м² (з урахуванням порожніх черепашок цей показник дорівнював 2532±1180 экз./м²). Щільність живих молюсків у Меланчиному та Малому Холодному ярах знаходилася на рівні 481±132 та 486±301 экз./м² відповідно.

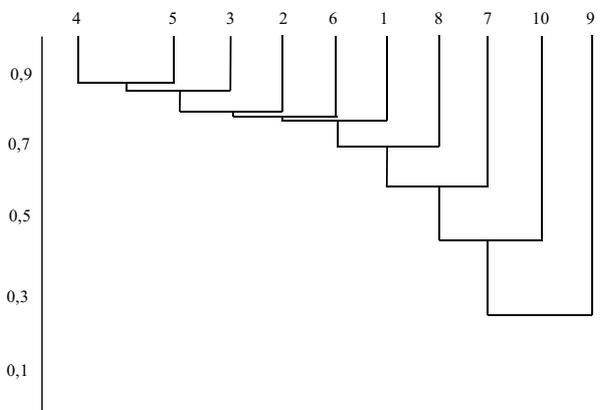

Рис. 1 Дендродіаграма подібності малакофауни різних біотопів Канівського природного заповідника.

1 - Пекарський яр; 2 - Меланчин яр; 3 - Малий Холодний яр; 4 - яглицеві асоціації грабового лісу; 5 - осокові асоціації грабового лісу; 6 - тонконігові асоціації грабового лісу; 7 - сосново-дубова посадка на г. Пластунка; 8 - акацієвники; 9 - степові луки; 10 - заплава р. Дніпро.

Домінуючі групи молюсків у ярах виявили значно більше різноманіття, у порівнянні з лісовими ділянками. У кожному з ярів домінуючі види відрізнялися (табл. 3). У Пекарському ярі домінуючу групу складали: *Vallonia costata* – 44,2%; *Punctum pygmaeum* – 36,2% та *Cochlicopa lubricella* – 10,5%. У Меланчиному ярі домінуюча група виявилася такою: *Carychium tridentatum* – 40,3%; *Punctum pygmaeum* – 22,0%; *Cochlicopa lubricella* – 17,6%. У Малому Холодному ярі домінував один вид – *Punctum pygmaeum*, щільність особин якого складала 95,1% від загальної щільності молюсків. Отже, у ярах заповідника спостерігаються значні коливання загальної

щільності молюсків та структури їх домінуючих груп. Можливо, це пов'язано з різноманіттям та мінливістю мікрокліматичних умов у ярах, їх різною протяжністю, глибиною, наявністю постійних водотоків тощо.

Аналіз подібності видового складу молюсків різних ділянок території Канівського природного заповідника показав, що найбільша спорідненість характерна для яглицевих та осокових асоціацій грабового лісу (рис.). Досить відрізняється від них малакофауна тонконігових асоціацій.

Помітною подібністю до грабового лісу характеризувався видовий склад молюсків лісових ярів, які більшою частиною розміщені саме на території грабового лісу, а верхні ділянки їх схилів складають значну частину площі заповідника. Найбільш подібними до яглицевих і осокових асоціацій грабового лісу є Малий Холодний яр і Меланчин яр. Дещо відрізняється від них видовий склад Пекарського яру, що можливо пов'язано з його найбільшою віддаленістю від інших обстежених ділянок. Отже, видовий склад наземних молюсків грабового лісу і лісових ярів є найбільш подібним між собою. Досить суттєво відрізняється від грабового лісу і ярів акацієвий і сосново-дубовий ліс. Причини таких відмін розглядалися вище. Суттєво відрізняється від лісових біоценозів малакофауна заплави Дніпра та степових луків відкритої частини Мар'їної гори.

Порівняння оригінальних даних з результатами попередніх робіт (Корнюшин, 1988) показало відсутність значних змін як у видовому складі молюсків, так і у розподілі окремих видів по біотопах. Найбільші відмінності виявлено у видовому складі молюсків тонконігових асоціацій грабового лісу. А.В. Корнюшином вказувалося на домінування на цих ділянках *Punctum pygmaeum*, щільність якого складала 78,8 %. Субдомінантами в угрупованні в той час були *Vertigo pusilla* (6,7 %), *Cochlicopa lubricella* (4,7 %) та *Aegopinella*

minor (4,3 %). Нашими дослідженнями виявлено домінування *Cochlicopa lubricella*, щільність якої складала 38,6 %. Щільність *Punctum rugmaeum* дорівнювала лише 33,7 %, а вид *Vertigo pusilla* був відсутнім взагалі.

Крім того, встановлено зменшення щільності та поширення *Nesovitrea hammonis*, який нами був знайдений лише у деяких ярах. У попередніх роботах цей вид зустрічається у невеликій кількості (0,4–1,5%) на всіх ділянках грабового лісу Канівського заповідника (Корнюшин, 1988).

Також слід відмітити зменшення щільності молюсків на всіх досліджених ділянках, яке відбулося за останні два десятиріччя. Якщо середня щільність у підстильці грабового лісу за результатами, опублікованими 1988 р. (Корнюшин, 1988), дорівнювала 875 екз./м², то у 2004 р. вона знизилася до 563 екз./м². Максимальна щільність молюсків, яку було відмічено А.В. Корнюшином, була характерна для Меланчиного яру і складала 4032 екз./м². Нами показано, що у цьому яру їх щільність виявилася значно меншою, і складала лише 765 екз./м². Таке зменшення щільності може бути лише циклічним і траплятися раз на кілька років, а можливо пов'язане з певними екологічними змінами у грабових лісах заповідника. Наприклад, низів'я Мелан-

чиного яру знаходяться у непосредній близькості до Тарасової (Чернечої) гори, де знаходиться могила Т.Г. Шевченко і музею, а також до поселення Монастирок, що входить у склад м. Канів. Отже, можна припустити, що антропогенне навантаження з цих об'єктів збільшилося за останні роки, хоча прямими доказами цьому припущенню автори не володіють. Для з'ясування причин зменшення щільності молюсків у лісовій підстильці необхідне проведення довготривалих моніторингових досліджень.

Література

- Байдашников А.А. (1992): Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщение 1. Видовой состав и связь моллюсков с растительным покровом. - Вестн. зоол. 4: 13-19.
- Корнюшин А.В. (1986): Зависимость численности наземных моллюсков (Gastropoda, Pulmonata) от влажности субстрата в грабовых лесах Каневского заповедника. - Проблемы общей и молекулярной биологии. 5: 51-55.
- Корнюшин А.В. (1988): Наземная малакофауна грабово-дубовых лесов Среднего Приднепровья. - Тр. Зоол. ин-та АН СССР. 187: 109-120.
- Лихарев И.М., Раммельмейер Е. С. (1952): Наземные моллюски фауны СССР. М.-Л.: АН СССР. 1-512.
- Любченко В.М. (1981): Грабовий ліс Канівського заповідника. - Укр. бот. журн. 1 (38): 22-26.
- Шилейко А.А. (1984): Наземные моллюски подотряда Pupillina фауны СССР. Л.: Наука. 1-399. (Фауна СССР. Моллюски. 3 (3)).